

Nyári Gábor*

AZ „SZ PROGRAMPONT”. TELEKI PÁL EGY KEVÉSBÉ ISMERT REFORMTERVEZETE

THE „SZ AGENDA”. A LESSER KNOWN REFORM PLAN FROM PÁL TELEKI

ABSTRACT

The present study strives to examine a less known reform plan, the so-called „SZ agenda” from the second term (1939–1941) of PM Pál Teleki. The file labeled as „highly classified”, which turned up in the secretary of the foreign office, Elemér Újpevény’s legacy, encompasses a series of papers comprising a complete plan to reform the public administration, the government, and the economy. None of these papers indicates neither the name of its author nor the date of its creation, nonetheless it is fair to assume that they were laid down around November/December of 1940, and that the Service for National Policy, which used to orchestrate Teleki’s secret domestic actions, was hugely involved in their making. The most important piece of these papers concentrates on the so-called State Staff, which, at its core, would have been an organization akin to the Council of Ministers assisting the PM and the government. An organization of this kind could have worked as a kind of shadow government in the event of a possible German occupation. By and large, these papers reveal that the outlined reforms were interrelated with Teleki’s corporatist ideas, nevertheless their paramount importance was to beef up an independent and sovereign Hungary first and foremost vis-à-vis the Third Reich. It is uncharted, which stage of its realization the „SZ agenda” arrived at, but it is fairly feasible that the main hurdle to its implementation was Pál Teleki’s death on April 3, 1941.

1. Az „SZ programpont”

„Állíttassék fel egy szerv, mely kellő szakértelemmel és áttekintéssel rendelkezék és az egész magyar életet, annak minden megnyilvánulását áttekintse, rendszerezze, felesleges egymásnak ellentmondó intézkedéseket kiküszöböljön, a hiányokat meglássa, kezdeményező lépéseket tegyen ezeknek pótlására.”

(Államvezérkar felállításának terve)¹

Jelen tanulmány keretei között az „SZ programpont” elnevezésű dosszié dokumentumai kerülnek elemzésre, amelyek Teleki Pál² egy ez idáig kevésbé ismert

* Nyári Gábor doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Történelemtudományi Doktori Iskola

reformtervezetét mutatják be. Valójában ez egy tanulmányosorozat, amely egy teljes közigazgatási-, kormányzati- és gazdasági reformtervezetet tartalmaz, emellett egy esetleges nagyobb német befolyás esetén elvégzendő feladatokat ír le, valamint ennek elkerülésére terveket dolgoz ki. Ezek az elképzelések több esetben hasonlóak vagy teljesen egyezők Teleki hivatásrendiségi gondolataival.³ A „szigorúan titkos” felirattal ellátott dosszié iratai nem kutathatók levéltárban, azok Újpétery Elemér⁴ külügyminisztériumi titkár hagyatékából kerültek elő. A dokumentumokon nem található sem dátum, sem szerző. Az utóbbi(ak) kilétére egyelőre csak feltételezések vannak,⁵ viszont a készítés dátuma hozzávetőlegesen meghatározható. Újpétery nagyon pontosan, kronológiai sorrendbe állította iratait, így ez a tanulmányosorozat 1940 novemberében vagy decemberében – Teleki hivatásrendi alkotmánytervének⁶ elkészültével egy időben – keletkezhetett.

A dokumentumok elemzése előtt fontos röviden bemutatni Újpétery Elemért is, hogy érthető legyen, hogyan juthattak egy titkár birtokába ilyen fontos dokumentumok.⁷ Újpétery Végállomás Lisszabon címmel megírta visszaemlékezéseit a Tények és Tanúk sorozatban,⁸ de munkásságáról és életéről fontos kiegészítésekkel szolgáltak családjának még élő tagjai is.

Újpétery Elemér egyetemi hallgató korában került szorosabb ismeretségbe akkori tanárával, Teleki Pállal. A külügyminisztériumban kapott titkári állást, ahol Csáky István⁹ kinevezése után¹⁰ a külügyminiszter személyi titkára lett. Miután Teleki 1939 februárjában miniszterelnök lett, Újpétery lett az összekötő a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium között. Ebben a munkakörben ő volt az, aki a kormányfő külföldi levelezéseinek nagy részét intézte, ismerte a levelek tartalmát, abszolút bizalmi embernek számított. Részt vett mindkét bécsi döntés előkészítésében. A korábbi miniszterelnök, Imrédy Béla öccsének, a MÁV vezérigazgató Imrédy Kálmánnak a lányát vette feleségül 1940-ben. Ő volt az, aki 1941. április 2-án késő este átvitte Barcza György londoni követ híres-hírhedt táviratának¹¹ a másolatát Telekihez.¹² A miniszterelnök halála után nem sokkal a lisszaboni magyar követségre került, ahol másokkal együtt ő közvetített a magyar kormány és a nyugati hatalmak titkos levelezésében. Ügyvivőként ő volt a második világháború alatt Magyarország portugáliai képviselőjének utolsó vezetője. Minden szempontból bizalmi embernek tekinthető, aki nemcsak tudott Teleki politikájának szinte minden részletéről, hanem aktívan segítette is azt, így természetes, hogy több fontos dokumentum a birtokába került. Húga elmondása szerint ezeknek az iratoknak az alapján Újpétery szeretett volna még egy könyvet írni, de ebben 2001-ben bekövetkezett halála megakadályozta.

2. Államvezérkar¹³

„Felépítése a következő legyen: egy vezető államtitkári rangban; 2 vezérkari tiszt; 2 mérnök; 2 közigazda; 2 jogász; 2 orvos; 2 tanár; 2 szociálpolitikus.”

(Államvezérkar felállításának terve)¹⁴

Az „SZ programpont” első tanulmánya az úgynevezett Államvezérkar felállításának tervéről szól.¹⁵ Az Államvezérkart egy olyan szervnek képzelték el, amely átlátja a teljes magyar közéletet, tisztában van minden folyamattal, és döntéseivel képes rendezni a vitás kérdéseket. A szervezet feladatai így nagyban hasonlóak a Minisztertanácshoz, de nagyon fontos különbség, hogy a terv szerint az Államvezérkar folyamatosan ülésezne és dolgozna. Az intézménynek nem lenne feladata a vitás ügyek pontos és részletes kidolgozása, a lényege, hogy a lehető leggyorsabban képes legyen a fontos ügyekben döntést hozni, a részleteket pedig később a szakbizottságok dolgoznák ki. Az Államvezérkarnak egy egységes vonalat kellene kiépíteni a magyar politikában. A tanulmány nem fejt ki névre szólóan, hogy kiknek kellene ebben az intézményben dolgozniuk, de pontosan meghatározza a nélkülözhetetlen posztokat a szervezeten belül:

Az Államvezérkar vezetője államtitkári rangban

2 vezérkari tiszt

2 mérnök

2 közgazda

2 jogász

2 orvos

2 tanár

2 szociálpolitikus

A vezetőn kívül a többi dolgozót miniszteri tanácsosként kezelnék, az adminisztratív feladatok ellátásához pedig külön titkárság működne. Az Államvezérkar a terv szerint teljesen független lenne minden más kormányzati szervtől és közvetlenül a miniszterelnököt segítené tanácsaival. Az Államvezérkar tagjai minden egyes törvényjavaslatból kapnának egy-egy példányt, amelyet két héten belül mindenki a saját szakterülete szempontjából vizsgálna meg, és a minden nap tartandó közös üléseken kifejtene véleményét. Amennyiben a törvényjavaslattal a tagok egyetértenek, az államtitkár ezt jelentené a miniszterelnöknek vagy az alsóbb szerveknek. Amennyiben viszont módosítást vagy egyéb változtatást tart a szervezet szükségesnek, azt megindokolva és megmagyarázva írásban terjesztené fel a kormányfőhöz. A tagokat a miniszterelnök javasolja a Minisztertanács meghallgatásával a kormányzónak. Megbízatusuk öt évre szólna.

Az Államvezérkar felállításának a terve azonban még nem volt teljes a tanulmány elkészítésekor, hiányzott az olyan részletek kidolgozása, mint az intézmény költségvetése, a belső munkarend, a pontos működés vagy a viszony a többi kormányzati szervhez. A legfontosabb probléma azonban az lehetett volna, hogy egy olyan szervezet kapott volna komoly döntéshozói jogköröket, amelyet sem a választópolgárok, sem az országgyűlés nem ruháztak fel hatalommal és nem lehetett volna számon kérni sem.

Egy ilyen szervnek a feladata a Minisztertanácshoz lett volna hasonló, azzal a fontos különbséggel, hogy ebben a szervben a miniszterelnök saját bizalmi embe-

rei dolgoztak volna. Így az Államvezérkar kettős szereppel bírt volna. Egyrészt ez egy fontos elemnek tekinthető Teleki kormányzati újítási terveiben. Másrészt viszont, amennyiben valamilyen külső befolyásra a kormány összetétele az ország szempontjából kedvezőtlenül alakult volna vagy tagjai nézeteiknek ellentmondó intézkedések végrehajtására kényszerültek volna, egyfajta árnyékkormányként egy ilyen intézmény tovább vihetné az államügyeket. A külső befolyásoló tényező pedig az adott pillanatban a Harmadik Birodalom volt. Arról a kutatás során nem kerültek elő adatok, hogy a gyakorlatban meddig jutott el az Államvezérkar létrehozása, de elképzelhető, hogy sok más tervvel együtt ez is Teleki halálával került le a napirendről.

3. Igazságügyi feladatok, a közigazgatás újjászervezése, a Ház tárgyalásainak gyorsítása¹⁶

„Azonnal megkezdendő jogszabályaink leegyszerűsítése. A sok novella, átdolgozás, és egyéb törvények, rendeletek áthághatatlan és érthetetlen dzsungelje szűnjék meg.”

(Igazságügyi feladatokról szóló tanulmány)¹⁷

Bár a dossziében nem egymást követve szerepelnek, egy csoportba tartoznak az igazságügyi, közigazgatási és a parlament tárgyalásáról szóló reformtervezetek, mivel ezek hasonló témában, hasonló koncepciókat vázolnak fel.

A dosszié röviden foglalkozik az igazságügyi feladatokkal. Ez a tanulmány olyan szervezeti változtatásokra vonatkozik, amelyek meggyorsíthatják a kormányservek munkáit. A szerző a legfontosabbnak azt tartja, hogy az Igazságügy Minisztérium kodifikációs osztályát kibővítsék, és az összes minisztérium törvényjavaslatait ez dolgozza ki, mivel itt biztosítható a legkönnyebben a jogi háttér, a szakértők pedig közreműködhetnek a munkában.

A második pont a törvények nagymértékű egyszerűsítéséről, egyértelműsítéséről szól. A terv szerint le kellene cserélni a régi, novellaszerű törvényeket, amelyeknek dzsungelében szinte lehetetlen tájékozódni.

A tanulmány konkrét változtatásokat is sürget: rendezné a házassági- és váló törvényt; a köztisztviselők szolgálati pragmatikáját; modernizálná a törvényhozást; törvényileg rendezné a zsidókérdést; a csalást, sikkasztást keményebben büntetné és megváltoztatná az adórendszert.

A közigazgatás újjászervezéséről szóló dokumentum is az egyszerűsítést és a hatékonyabbá tételt szorgalmazza. Területi szempontból a vármegyék és a különböző közigazgatási kerületek összeegyeztetését tartja a szerző fontosnak.

Az ügyvitel leegyszerűsítéséhez és gyorsabbá tételéhez személyzeti átalakítások szükségesek. Sokkal kevesebb köztisztviselőre lenne szükség, akik azonban nagyobb munkateljesítménnyel dolgoznának, az állam pedig pénzt takarítana meg. A köztisztviselői állás megszerzése pedig komoly vizsgák után lenne lehetséges.

Foglalkozik a tanulmány a nemzetiségekkel is. Nem magyarul területeken csak olyan személyek lehetnének köztisztviselők, akik az ott élő nemzetiség nyelvét is jól ismerik, az e nyelven való ügyintézésért pedig további pótlékokat kapnának. A tanulmánynak viszont igen nagy hiányossága, hogy nem foglalkozik azokkal az állami alkalmazottakkal, akik a terv megvalósításának következtében veszítenék el munkahelyüket.

A harmadik e csoportba tartozó tanulmány a Ház tárgyalásának gyorsításáról szól. Eszerint a parlament nem tud elég gyorsan alkalmazkodni a percről percre változó eseményekhez, így a viharos időkben inkább csak hátráltatja az államvezetést. Az elvesztett órák súlyos károkat okozhatnak.

A tanulmány megemlíti, hogy egyes esetekben indokolt lenne a parlament kihagyása a kormányzásból, de a megvalósíthatatlanság miatt ezen az elképzelésen hamar túllép. Inkább pontokba szedi a szerző, hogyan lehetne gyorsítani az országgyűlés ügymenetét.

A terv szerint a megjelent képviselők számától függetlenül a parlament döntésképes lenne. A meg nem jelent képviselők nem kapnának napidíjat, és négy igazolatlan távollét után mandátumukat veszítenék. Ezzel elérhető lenne, hogy a képviselők minél nagyobb számban vegyenek részt az üléseken. Ez a terv emellett lehetőséget biztosított volna egy emigráns szervezetnek is a törvényhozásra, amelynek tagjai az országgyűlés megválasztott képviselőiből állnak. Később ilyen próbálkozás volt az 1947-es altöttingi „országgyűlés”, amely részben azért nem rendelkezett erős joggal, mert nem volt érvényben egy a felvázolthoz hasonló tervzet.¹⁸ Ugyanakkor egy ilyen terv elfogadása könnyen a felvázolt cél ellentétét is eredményezhette volna, amennyiben egy puccs után egy kis számú képviselőkből alakuló parlament önmagát ez alapján legitimálná. Egy ilyen javaslat elfogadása erős jogalapot adott volna az 1944. október 15. után létrejövő „nyilas csonka-parlamentnek”, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének.

A gyorsítást szolgálná, ha a plénum nem tárgyalná egyenként a törvényjavaslatokat, csak nagy vonalakban, és a részletekbe menő vitát a szakbizottságokra hagyná. A bizottságokat a pártok képviselőinek számaránya és szaktudása alapján kellene újjászervezni. Ezek tanácskozásai nyilvánosak lennének, ezeken minden képviselő felszólalhatna, de szavazati joga csak a tagoknak lenne. A kidolgozott törvényekről a Ház két-két kormánypárti és ellenzéki szónok felszólalása után döntene. El nem fogadás esetén a törvény visszakerülne a szakbizottsághoz, egy idő után azonban elvetnék.

Az olyan ügyek, amelyek egyik meglévő bizottsághoz sem tartoznak, egy újonnan megalapuló Nemzetpolitikai Bizottsághoz kerülnének, amelynek hatáskörébe tartozna továbbá az általános politikai irány megadása, a költségvetés irányvonalának kidolgozása, a törvényjavaslatok sorrendjének és a Parlament munkätemének meghatározása. A meggyorsított ügymenet mellett azonban a lényeg mégis a gyors végrehajtás. Ez a harmadik tervezet kapcsolódik Teleki egyik legvitatottabb elképzeléséhez, a parlament szerepének korlátozásához, amely a hivatásrendiség

körül vitákban is előkerült. De a tanulmány már a bevezetőjében arra utal, hogy ez a rendszer kizárólag válság esetén jöhetne létre, valamint ha figyelembe vesszük Teleki azon megnyilatkozását a magyar parlamentről, miszerint „sem az élet, hanem a látványosság műhelye, mely sokkal inkább cirkuszt, mint kenyeret nyújt, nem annyira a nemzetnek, mint inkább a közönségnek”,¹⁹ akkor ez a terv a kormányfő szemszögéből egy elfogadható javaslat volt. Ez a három tanulmány egyfajta kiegészítésként szolgálhatott Teleki alkotmánytervezetének kormányzati és miniszteriális reformjaihoz.

4. Propagandaminisztérium, kulturális feladatok, nemzeti kisebbségek²⁰

„A mai határokon belül élő nemzetiségekkel való bánásmódban legyen alapelv: erőszakkal nem akarunk magyarosítani, de aki hozzánk jön és idetartozónak érzi magát, azt szívesen fogadjuk.”

(Határokon belül élő kisebbségekről szóló tanulmány)²¹

Különálló tanulmányok, de a propagandaminisztérium felállításáról, az elvégzendő kulturális feladatokról és a nemzeti kisebbségek helyzetéről szóló dolgozatok egy témakörbe tartoznak.

Egy külön tanulmány szól a propagandaminisztérium felállításáról. Ez részben a kormányzati rendszer megreformálásával foglalkozik, de a létesítendő tárca egyik fő feladatának azt tartaná, hogy a külföldi híresztelésekkel szemben fellépjen. Mivel az 1930-as évektől kezdve jelentős propagandatevékenységet csupán Németország fejtett ki Magyarországon – elsősorban a Volksbundon és a szélsőjobb pártokon keresztül – ezért a szervezet nagy valószínűséggel a Harmadik Birodalom tevékenysége ellen lépett volna fel. A felállítandó minisztérium példájának pedig éppen a német propagandaközpontot hozza fel a tervezet készítője, azt, amely ellen a magyar szervezetnek leginkább fel kellett volna lépnie.

A dosszié anyagai között ez a legtényyszerűbb és az egyik legkidolgozottabb tanulmány. Az aprólékos részletekbe belemenően, szinte csak pontos számításokra hivatkozva közli a tárca felállításának menetét és az anyagi kereteit. A propagandaminisztérium éves költségvetésére 1.200.000 pengőt állapítottak meg, amely összeg megegyezik a hasonló célokat szolgáló Nemzetpolitikai Szolgálat működésére szánt összeggel.²² Valószínűsíthető, hogy a tervben felvázolt minisztérium az osztály újabb átalakításával jött volna létre.²³

Két főcsoport felállítását tartja szükségesnek a tanulmány szerzője: egy irodalmiét, amely a sajtót és az irodalmi műveket kezelné, és egy művészetiét, amely a film, a színház és a rádió ágazatokkal foglalkozna.

Külön foglalkozik a terv a személyezettel. A tárcát természetesen a miniszter vezetné, alatta helyezkedne el a titkár és egy adminisztrátor, aki a szervezést írta

nyítja. Szükséges továbbá hat referens és kilenc fogalmazási előadó, egy segédhivatal három munkatárssal, négy gépíró és két altiszt.

A kiadásoknál a tanulmány feltűnteti a dolgozók bérezését, jutalmazását és a különböző osztályok működéséhez szükséges anyagi forrásokat.

A minisztérium tervezett beindulásakor kezdetnek a következő tevékenységek lettek volna szükségesek:

A sajtóban hetenkénti beszámolók írása a kormány terveiről, amelyeket külföldön is bemutatnának. Az irodalmi művekben lényeges lenne az események utólagos magyarázata, és különböző pályázatok kiírása. Évenként három propagandafilmet kellene készíteni, a rádióban pedig folyamatosan szükséges lenne előadások, belügyi negyedórás és gazdasági népszerűsítő beszédek tartása. Ezeknek a feladatoknak a többségét a tanulmányok keletkezésének időpontjában a Nemzetpolitikai Szolgálat látta el, nagy részét titokban. A lakosság nem tudta, hogy a hetenkénti röpiratok kiadása mögött Teleki állt.²⁴ Kérdés, hogy a létrehozni kívánt minisztérium titokban végezte-e volna ugyanezt a munkát, esetleg ugyanazokkal a személyekkel; nyíltan, de visszafogottabban működött volna, továbbra is helyet hagyva a „fiókminisztériumnak” vagy a nyílt és a titkos tevékenységet is koordinálta volna?

Ezután a tanulmány részletesen ismerteti a német propagandaminisztérium felépítését az 1935-ös adatok alapján. A magyar tervezet ennek egy leegyszerűsített változata, amely keretében hét osztály működne: adminisztráció, propaganda, rádió, sajtó, film, színház (beleértve a zenét és művészetet) és a kultúra megvédésére létrehozott csoport. A tanulmány elemzi az egyes osztályok feladatait, ezek elsősorban a szakágak megfigyelése és befolyásolása. Legfontosabb a VII. osztály, amely a kultúra megvédésével foglalkozik a neve alapján, de fő tevékenysége az idegen propaganda visszaszorítása, és „álhíreire” adott válaszadás. Mivel a terv ennek az osztálynak a működésével foglalkozik a legtöbbet, és mivel a német propagandaminisztérium felépítését tekintette példának, így valószínűsíthető, hogy a magyar tárca legfőbb tevékenysége is az idegen propaganda leszerelése lett volna. Egy ilyen minisztérium létrehozása egyszerre lett volna kormányzati reform és egy újabb fegyver Teleki kezében a Harmadik Birodalom ellen.

A kulturális feladatokat elemző tanulmány érezhetően az egyre növekvő német befolyás visszaszorítására törekszik. Az alapelv a magyar kultúra és identitás erősítése. A felsőoktatást és a tanárok képzését eszerint úgy kellene átalakítani, hogy nagyobb súlyt kapjon a honismeret, a hazafias nevelés, a világnézeti- és a karakterképzés, lényegében egy jól tájékozott, a hazai és a nemzetközi viszonyokkal tisztában levő állampolgár kitanítása.

A terv szerint már az alsósintű oktatásban is bele kell nevelni a gyermekekbe a nemzeti önállóság eszméjének fontosságát, az összefogást a magyarságon belül, és kiszorítani az idegen befolyást. A jobb tájékozódás érdekében a falusi és tanyasi iskolákat is el kell látni rádióval. Mozgó és állandó könyvtárak létrehozásával is segíteni kell ezt a neveléspolitikát.

Az operában és a színházban gondosan oda kell figyelni, hogy az idegen szellemiség ne szivároghasson be. Mindemellett a külföldi kulturális kapcsolatokat tovább kell építeni olasz, francia és angol viszonylatban. Fontos, hogy a felsorolásból hiányzik a német kulturális kapcsolatok fejlesztése!

A tervezet kiemeli, hogy Magyarországnak nyitnia kell a Balkán felé olyan viszonylatban, hogy a kulturális gócpont itt alakuljon ki. A kulturális nyitás egyben azt is jelentette volna, hogy Magyarországnak szorosabb diplomáciai kapcsolatba kellett volna kerülnie az adott államokkal. 1940-ben a külpolitikai helyzet miatt ez nem volt lehetséges. A kulturális kapcsolatokról szóló tanulmány ezen része így elsősorban a jövőre épített, túlságosan optimista látásmódban.

A harmadik tanulmány a Magyarország határain belül élő etnikai kisebbségekkel foglalkozik. A szerző már a tervezet elején kifejti, hogy semmilyen erőszakos eszközt nem lehet alkalmazni a nemzetiségekkel szemben, mivel az erőszakkal magyarrá tett idegen ajkú polgár lélekben sohasem lesz magyar, így biztosítani kell kulturális fejlődésének a lehetőségét. Mindenképpen fontos lenne a névmagyarítás a magyar lelkület kialakulása után, de erre csak propagandával lehet bízni a kisebbségeket. Éreztetni kell velük, hogy a magyar kultúra és magatartás helyes és követendő, a magyar kormány pedig mindig, minden lehetséges eszközzel támogatja polgárait, az anyagi javak, földbirtokok elosztásánál is. Nemzetiségi területen különösen oda kell figyelni, hogy a földterület az egyes népcsoportoknál milyen arányban halmozódik. Ez az elképzelés nem tartalmaz új elemeket, azon a több évszázados magyar hagyományon alapszik, amely mindig is igyekezett az országba befogadni a különböző nemzetiségeket, amelyek számára próbálta minél vonzóbbá tenni a magyar kultúrát, identitást, hagyományt. Ez volt Teleki eszméjének is egyik legfontosabb eleme.

A következő pontban a tanulmány készítője utal a fentebb elemzett kulturális tervezet azon pontjára, amely a nemzetiségi területeken működő köztisztviselőktől megköveteli az adott terület nyelvének ismeretét, és ezért további juttatásokat biztosít. (Valószínűsíthető, hogy ezt a két tanulmányt ugyanaz a személy készítette vagy az alkotók szorosan együttműködtek a munka során.)

A nemzetiségi területeken emellett létre kell hozni még magyar nyelvű könyvtárakat és kulturális intézményeket, hogy a kisebbségek még csábítóbbnak találják a magyar életvitelt. Pontosan fel kell térképezni minden nemzetiség helyzetét iskolák, földek, kultúra terén. A hiányosságokat és visszasságokat meg kell szüntetni. Nem szabad erőszakkal magyarosítani, de a nemzet tagjai közé kell fogadni mindenkit, aki önként csatlakozni szeretne. A határrevíziókkal visszakerülő nemzetiiségeknek a lehető legszélesebb körű autonómiát kell biztosítani.

Teleki gondolatvilágában a nemzetiségi autonómiák igen fontos szerepet kaptak, így érthető, hogy az „SZ programont” is részletesen foglalkozik a témakörrel. A miniszterelnök Kárpátalja visszaszerzése után autonómiát kívánt biztosítani a ruszinoknak, de az erről szóló törvénytervezet nem került tárgyalásra.²⁵

A kormányfőnek mindig is az volt a célja, hogy az ország területén élő nemzetiségekből erőszakmentesen egy nemzetet teremtsen. Túl a második bécsi döntésen az országhoz került 1.000.000 román,²⁶ a kárpátaljai bevonulás után 400.000 ruszin,²⁷ és nem lehet megfedkezni a zsidóságról sem. A „lehangosabb” nemzetiség azonban az a német volt, amely a Volksbundon keresztül a leginkább ki volt téve a Harmadik Birodalom propagandájának. A kultúra eszközével Teleki őket is minél jobban be akarta emelni a magyar nemzetbe.

Összességében elmondható, hogy a három tanulmány az egyre növekvő német befolyással szemben a magyar érdekeket, a magyar kultúrát próbálta megerősíteni a társadalom minden csoportjában a nevelésen, a kulturális programokon és a propagandán keresztül. Foglalkozik a jelen és a jövő problémáival. A kelet-közép-európai térség egyik tragédiájának tekinthető, hogy a Teleki által hangoztatott tervek a mai napig nem valósultak meg. A második világháború után a régió nemzetiiségeire az autonómia helyett a kiközösítés, ellehetetlenítés, a kollektív bűnösség kinyilvánítása, és sok esetben a kitelepítés várt.

5. Gazdasági tervezetek²⁸

„A mai körülmények megkívánják, hogy az államhatalom a termelés rendjébe belenyuljon és irányítsa azt. Nagyobb érdekek védelmében fel kell áldozni a szabad gazdálkodási tevékenységet és kötött gazdálkodás felé kell menni. Természetesen ez nem mehet a termelés szabadságának erős rovására és nem kötheti guzsba a gazdálkodás legfontosabb motorját: az egyéni kezdeményezést.”

(Mezőgazdasági termelés irányításáról szóló tanulmány)²⁹

Az „SZ programpont” jelentős része gazdasági jellegű tervezetekből áll. Ezek a különböző ágazatokat tárgyalják, de összességében mindegyiknek a célja, hogy amennyire csak lehetséges, a magyar gazdaságot függetlenítse a külföldi – elsősorban német – kötelékektől, és így Magyarországot minél önállóbbá tegye a térségben. Ebbe a csoportba nyolc tanulmány került, ezek cím szerint: Iparpolitika; Energiagazdálkodás; A nagyipari termelés irányítása; A mezőgazdasági termelés irányítása; Fa-gazdálkodás; Nyersanyag-gazdálkodás; A belső fogyasztás emelésének kérdése; Piackutatás kérdése.

Az Iparpolitika című tanulmány azon iparágak fejlesztésének szükségességét tárgyalja, amelyekhez a nyersanyagszükséglet az ország határain belül biztosítható. Ilyen ágazat elsősorban a mezőgazdasági feldolgozóipar, a bauxit-, mész- és téglagyártás. A honvédelemhez szükséges nyersanyagok hazai előteremtéséhez a szerző szerint szükséges az új lelőhelyek feltárása, az egyetemek kutatócsoportjait pedig rá kellene állítani a pótanyagok előteremtésére.

A nagyipar nemzetvédelmi szempontból decentralizálандó, tekintetbe kell venni az egyes vidékek szociális és nemzetiségi viszonyait is. A nyersanyag-lelőhelyek feltárására a geológiai intézeteket fokozottabb munkára kell készíteni. A rablógaz-

dálkodás elkerülése végett a nyersanyagok tárolását és elosztását szükséges lenne központosítani.

A magyar gazdaságnak szüksége van az exportra, amelynek piacául a Balkán lenne az alkalmas terület – tehát a terv szerint nem célszerű Németországhoz közeledni. A balkáni export reménye is a jövőre utal, szintén túl optimistán. Az adott körülmények között ugyanis Magyarország gazdaságilag is ezer szállal kötődött Németországhoz. Természetes cél volt a magyar önállóság ezen a téren is, de ennek kivitelezése még az önálló politika megtartásánál is nehezebb feladatnak ígérkezett. A terv pontjai azonban összefüggenek a kulturális törekvésekkel, tehát a Balkán felé nyitás minden területen megjelent, egy olyan időpontban, amikor a magyar külügy a Jugoszláviával kötendő barátsági szerződést készítette elő.³⁰

A tanulmány szerzője továbbá előtérbe helyezné az olcsóbb energiaforrásokat, mint a víz, a szél, a földgáz és a termálvíz. A szent, a lehetőségekhez mérten helyben kellene hasznosítani, így meg lehet szabadulni a magas szállítási költségektől.

Foglalkozik a tervezet a kisiparral is. A mennyiségi termelés helyett a magas minőség elérését tartja fontosnak. A kisipar a társadalom jelentős részének adhatna megélhetést. Hogy ez a csoport megmaradjon és fejlődhessen, elő kell segíteni a szövetkezeti rendszer megvalósítását, elsősorban anyagbeszerzésre és hitelek nyújtására. Telente a kisipar adhatna munkát a mezőgazdasági dolgozóknak.

Az energiagazdálkodással foglalkozó rövid tanulmány részben megismétli és bővebben kifejti a korábban leírt energiaforrások előteremtését és szétosztását, ezen kívül szükségessé teszi az áram és a meleg víz eljuttatását minden településre.

A nagyipari termelést tárgyaló tervezet folytatja az iparpolitikánál megkezdett gondolatmenetet. A gyárakról pontos statisztikát készítené, amelyekben kimutatná a dolgozók számát és fizetését, a termékek arányát, a kapacitás hatékonyságát, a külföldi nyersanyagok behozatalának mértékét, és azt, hogy ezeket mely országokból importálják a magyar vállalatok. A fejlesztéseknél azokat az iparágakat helyezné előtérbe, amelyek magyar nyersanyagokat használnak fel, így függetlenek más országoktól. Ilyen a malom-, cukor- és szeszipar.

A tanulmány szerint szükséges a termelékenység növelése, a nagyobb mennyiségű árut a hazai piacra kell termelni, a megmaradókat pedig exportálni. Csökkenteni kell az előállítási költségeket az olcsóbb nyersanyagok beszerzésével és kisebb rezsiköltségekkel, ennek megvalósítása az energiagazdálkodás optimalizálásától függ.

A terv gyakorlati kivitelezése a GYOSZ³¹ feladata lenne, amelyet úgy kellene átszervezni, hogy a legkiválóbb közgazdászok irányítsák. A nagyipar nyereségéből a munkások is részesednének, így lelkiismeretesebben dolgoznának, és közelebb kerülnének érdekeikben a vezetőkhez. A tervnek ebben az utolsó részében felismerhetőek a Teleki által létrehozni kívánt hivatásrendiség egyes elemei.

A mezőgazdasági termelés irányításában a kötött gazdaság felé kell haladni, de úgy, hogy nem szabad veszélyeztetni a szabad termelést és az egyéni kezdeményezést. Ennek érdekében vissza kell szorítani azokat a terményeket, amelyekből

túl sok van a hazai piacon, és fel kell mérni, hogy melyek azok a természetű növények, amelyekből hiány van Magyarországon és külföldön egyaránt. Fontos a gazdákat a propaganda eszközeivel ezek minőségi termelésére rávenni.

A behozatalra szoruló nyersanyagok közül külön tanulmány foglalkozik a fával. A szerző szerint az import mennyiségét az ültetési program továbbfejlesztésével felére lehetne csökkenteni, ez nagy lépés lenne a független gazdaság megteremtésében. A tanulmány név szerint említi dr. Árkay Ferenc kormánybiztost, mint az ültetési program kidolgozóját és pontos adatokkal szolgál Magyarország faszükségletéről, amely 140.000 vasúti vagon évente, amelyből 50.000-et kell importálni.

A nyersanyag-gazdálkodás reformját leíró tervezet szinte minden pontja a korábban már ismertetett tanulmányok részeiből tevődik össze, a fő célkitűzés itt is a külföldtől független gazdaság kiépítése. Foglalkozik a tanulmány a megújuló és nem megújuló energiaforrásokkal, az új lelőhelyek feltárásával és a hatékonyabb termeléssel is.

A belső fogyasztás emelését a szerző a legjobb módszernek tekinti a gazdasági növekedés beindítására az ésszerű keretek között. Ez teljes odafigyelés mellett egyenes következménye is a fentebb már leírt intézkedések végrehajtásának.

A Piackutatás kérdése főleg a külföldi piacokat érinti. A szükségletek felméréséhez jobban ki kellene építeni a konzuli rendszert és fejleszteni a piackutató intézeteket. A szerző szerint nem szabad egy irányba orientálódni, mivel ha az exportcikkeket egy ország vásárolja fel, az könnyen befolyást szerezhet a magyar belpolitikában is.

A nyolc tanulmány szorosan kapcsolódik egymáshoz, logikusan épülnek egymásra, így valószínűleg a gazdasági tervezetek egy szerzőtől vagy szorosan együttműködő csoporttól származnak. Ezeknek a tanulmányoknak a középpontjában egy önálló, külföldi hatalmaktól a lehetőségekhez mérten független Magyarország áll. Teleki célja a politikai színtér mellett a gazdaságban is az volt, hogy minél jobban elszakadjon a vesztebe rohanó Németországtól. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a gazdasági jellegű tanulmányokban felvázolt tervek nem voltak végrehajthatóak az adott időben. Egyes elemek túlzottan kidolgozottak voltak, míg a megvalósíthatóság szempontjából egyes létfontosságú részletek felett elsiklottak a tanulmányok. Ennek valószínűsíthető oka, hogy Európában már kitört a háború és a bizonytalan helyzet miatt nem lehetett meghatározni egyértelműen a külföldi üzletfeleket. A szerző vagy szerzők azonban nem számoltak azzal a lehetőséggel, hogy Magyarország is belekeveredik a háborúba, elképzeléseik többsége csak békeidőben lehetett volna megvalósítható.

6. Kereskedelem, bank- és pénzügyek³²

„A cél: nem azoknak az eltávolítása a nagy hitelintézetekből, akik tudnak és erejük megfeszítésével viszik előre a magyar közgazdaságot, hanem azoknak, akik saját céljaikat állítják a nemzet céljai helyébe. Ezeknek a helyére fiatal, ésszerű és

karakterben kiváló vezetők állítandók, akiknek vezetőpozícióba helyezése nemzeti érdek és azonnal megkezdendő.”

(Bankok és hitelintézetekről szóló tanulmány)³³

A következő csoportban találhatóak a pénzügyekkel, a bankokkal és a kereskedelemmel foglalkozó tanulmányok. Az előző csoporthoz hasonlóan ezek többségében is tapasztalhatóak átfedések. Valószínűsíthető, hogy ennek a csoportnak a tanulmányai (az utolsót kivéve) is egy szerzőnek tulajdoníthatók, de nem ugyanannak a személynek, aki a gazdasági terveket készítette. Más a stilsztikájuk, tagolásuk, viszont az utalásokból arra lehet következtetni, hogy tanulmányaikat együttműködve készítették el.

A külkereskedelemben létfontosságú minél több késztermék exportálása, míg az importnál minél inkább csak a nyersanyagokra kell támaszkodni, hogy a késztermék előállítására már Magyarországon történjen. Természetesen ez a többi állam kereskedelempolitikája miatt nehézségekbe ütközik. Belpolitikailag a kisiparosok védelmét tartja fontosnak a szerző a gyárosokkal szemben.

A pénzügyi politikai tanulmány az adminisztratív kiadások csökkentése mellett a progresszív adórendszer tökéletesítésével foglalkozik. Ennek eléréséhez egyszerűsíteni az adórendszert, de szigorítani a behajtást. Az idegenforgalom és a belső pénzforgalom felgyorsításával új adónemek vezethetők be. A magyar gazdaság által előállított értékek, különböző kamatok és osztalékok külföldre vitelét tiltani kellene. Ennek érdekében el kell érni, hogy a vállalatok magyar pénzzel dolgozzanak.

A bankok és hitelintézetek megreformálásának szükségességét bizonyítja, hogy ezzel a kérdéssel három tanulmány is foglalkozik. Ezekben a tervezetekben a szerző foglalkozik a pénzügyintézetekben dolgozó zsidósággal is.

Mindjárt az első pontban olvasható, hogy a cél a bankszektorból azoknak az eltávolítása, akik saját maguk meggazdagításáért dolgoznak, és a nemzet érdekeit háttérbe szorítják. A magyar államnak érdeke azoknak a szakembereknek a megtartása, akik keményen, minden tudásukat latba vetve dolgoznak. Minden pénzügyintézetnek az legyen a célja, hogy a minél magasabb osztalékok helyett a nemzet minden rétegével kooperálva kiemeljék a magyar közgazdaságot függő helyzetéből.

A szerző szükségesnek vélte a bankpolitika nemzeti irányba történő megváltoztatását. Ehhez elengedhetetlen az egyéni kezdeményezés az államosított bankrendszer helyett. Valláskülönbség nélkül lecserélendők azok a banki vezetők, akik nem ezt a felfogást hirdetik. A vezetőknek nagy szakmai tudással kell rendelkezniük, és mentesüljenek a túlzott nyereségvágytól. Magyarországon kell helytállnia, mindent megtenni hazájáért, és a helyzet súlyosbodásakor nem külföldre menekülnie az előkészített kényelmes életbe.

A szerző szerint a lakosság arányainak megfelelően a bankok vezetésében részesíteni kell a keresztényeket, azonban nem szabad az évtizedek óta ezzel foglalkozó zsidó vallású szakembert csak azért kitenni munkahelyéről, mert egy keresztény-

nek szüksége van állásra. Sokkal fontosabb a szakértelem, a zsidóság jelentős része pedig generációk óta ezzel foglalkozik, nem távolítható el. A legkiválóbb tudású keresztényekből kell összeállítani azt a gárdát, amely képes részt venni a pénzintézetek vezetésében, megfelelő gyakorlat megszerzése után. A pénzintézetek dolgozóinak vallásával bővebben foglalkozó tanulmányt másik szerző készíthette, mivel stílusa akaratos, követelődző, és állításai nem mindenhol egyeznek a többi tervben elhangzottakkal.

Hogy a valuta- és hitelpolitika együttesen legyen kezelhető, létre kell hozni egy gazdasági tanácsot. Szükséges egy „árkormánybiztos” kinevezése is, aki szabályozhatja a profitmaximumot. A hitelügyi törvény a megfelelő ellenőrzés végett kiegészítendő párhuzamosan az új részvényjogi törvénnyel. A kartellekbe tömörített gyáripár ár- és bérrendszerét kormánybiztosnak kell szabályoznia. Felállítandó egy, a Pénzügyi Központozhoz hasonló szervezet, amely irányítja a szoros együttműködést a bankok és az iparvállalatok között. A vezetőségben fokozottan érvényesíteni kell az összeférhetetlenségi törvényt.

7. Összegzés

Az „SZ programpontban” még szerepel néhány tanulmány, amelyek a történeti vizsgálat szempontjából kevésbé fontosak. Összegezve megállapítható, hogy a dosszié anyagai egy olyan teljes politikai rendszert vázolnak fel, amelynek célja a minden tekintetben önálló és független Magyarország és magyar társadalom létrehozása, amely nem befolyásolható semmilyen idegen hatalom által. 1940-ben a befolyásoló idegen hatalom a Harmadik Birodalom volt. A tanulmánysorozat azzal az eshetőséggel is foglalkozik, ha a németek túlzott befolyást tudnának gyakorolni Magyarországra. Ebben az esetben az Államvezerkar a kormányt megkerülve is képes lett volna az érdemi munkára. A dosszié gazdasági jellegű tanulmányai azonban nem túl kidolgozottak, kevés konkrétumot tartalmaznak, egy részük pedig 1940-ben nem volt életszerű. A többi reform és átalakítási tervvel ellentétben ezek még sok munkát igényeltek volna ahhoz, hogy megvalósításuk komolyan szóba kerülhessen.

Teleki Pál célja egyértelmű volt: kiépíteni azt a Magyar Királyságot, amely el tud szakadni a hitleri Németországtól, és saját útját járva továbbfejlődni. Hogy az egyes tervezeteket mennyire vették komolyan, és a gyakorlatban mennyire sikerült megvalósítani, nem ismert, de valószínűleg a legtöbb előkészítési munkának a miniszterelnök váratlan halála vetett véget. Így annyi más elképzelés és törekvés mellett, amely a hitleri Németország ellen irányult, az „SZ programpont” sem tudott kiteljesedni.

JEGYZETEK

1. SZ programpont: Államvezérkar felállításának terve. Szerző és dátum nélkül. Újpeéry Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
2. Teleki Pál (1879–1941): Magyar földrajztudós, politikus. 1903-ban lett az államtudományok doktora. 1905-ben választották először országgyűlési képviselővé, de ekkor elsősorban földrajztudósi pályájára koncentrált. Számos kutatás kötődik nevéhez, külföldi tanulmányutakat tett, tudományos szervezetekben viselt vezető tisztségeket. Az első világháború kitörésekor önként jelentkezett a hadseregbe, 1914–1915-ben a szerb és az olasz fronton szolgált. A világháború után Bethlen Istvánhoz csatlakozva lépett fel a proletárdiktatúra ellen. A Tanácsköztársaság bukása után a magyar béke delegáció tagja, ő készítette el a híres Vörös Térképet, amely pontosan mutatta be a nemzetiségek arányát a történelmi Magyarországon. A Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, majd 1920 júliusától 1921 áprilisáig első alkalommal miniszterelnök. Lemondása után ideiglenesen visszavonult a politikától és a tudományos pálya, a közéleti tevékenység, az oktatás és a nevelés felé fordult. Nemzetközileg elismert földrajztudósként vett részt 1924–1925-ben a moszuli olajvidék hovatartozását vizsgáló bizottságban. 1938-ban visszatért az aktív politizáláshoz, az Imrédy-kormány kultuszminisztere, majd 1939. február 16-tól 1941. április 3-án bekövetkezett haláláig második alkalommal miniszterelnök. Politikájának elsődleges célja az önállóan cselekvő, független Magyarország megtartása és megerősítése, valamint a békés területi revízió voltak. Következésképpen ellenállt a Harmadik Birodalom követeléseinek, így megpróbálta megakadályozni Magyarország részvételét a Jugoszlávia elleni hadműveletekben. A mai napig vitatott, hogy politikájának kudarca miatt öngyilkos lett vagy politikai gyilkosság áldozata.
3. Teleki Pál hivatásrendiségi elképzeléseiről lásd bővebben: Strausz Péter (2010): Korporáció vagy hivatásrend? Az érdekképviselési rendszer átalakításának a kísérlete Európában és Magyarországon, 1926–1940. *Múltunk*. 2010/1. szám. 83–112. old.; Szalai Miklós (2002): Újrendiség és korporativizmus a magyar politikai gondolkodásban (1931–1944). *Múltunk*. 2002/1. szám. 52–105. old.; Pál Zsombor Szabolcs (2012): A recepção de Salazar e do seu regime na Hungria entre os meados dos anos trinta e o fim da II Guerra Mundial (Salazar és a salazari rendszer recepciója Magyarországon a harmincas évek közepe és a II. világháború vége közötti időszakban). In: Andreeva, Yana (szerk.): *Diálogos com a Lusofonia. Atas das Segundas Jornadas de de Língua Portuguesa e Culturas Lusófonas da Europa Central e de Leste*. Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski. Szófia. 81–90. old.; Pál Zsombor Szabolcs (2011): A Salazarizmus recepciója Magyarországon. Szakdolgozat. ELTE–BTK. Budapest.; Nyári Gábor (2015): A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939–1941. *Kairosz*. Piliscsaba – Budapest. 118–132. old.
4. Újpeéry Elemér (1911–2001): Magyar diplomata. A közgazdasági doktorátus megszerzése után 1936-tól a Külügyminisztériumban kapott állást. Csáky István nevezte ki a külügyminiszter személyi titkárává. Részt vett mindkét bécsi döntés előkészítésében. Teleki Pál miniszterelnöksége alatt összekötő a Külügyminisztérium és a Miniszterelnökség között. 1941 májusától a Külügyminisztérium Kulturális Osztályának helyettes vezetője. 1942. október 9-től a lisszaboni magyar követségen titkár, közvetített a magyar kormány és a nyugati hatalmak között. 1944. március

19. után a lisszaboni követség vezetője ügyvivői tisztségben. 1946 tavaszán átadta a követség vezetését, Portugáliában maradt, a volt gyarmati területeken irányított gazdasági beruházásokat.
5. Az „SZ programpont” jelentős része, elsősorban az államvezérkarról és a közigazgatási reformokról írt tanulmányok nagyban hasonlítanak Magyary Zoltán professzor elképzeléseihez, aki 1939-ben a rövid életű Táj- és Népkutató Intézetben együtt dolgozott Teleki Pállal. Kérdéses, hogy a tanulmánysorozatot, esetleg annak egy részét ő maga készítette, vagy csupán hatottak elképzelései a szerzőkre.
  6. Teleki alkotmánytervezetének teljes szövegét lásd: A korporatív alkotmányreform terve. In: Teleki Pál (2000): Válogatott politikai írások és beszédek. Szerk.: Ablonczy Balázs. Osiris. Budapest. 443–463. old.
  7. Az „SZ programpont” tervezetei mellett az Újpestery-hagyatékban található még több száz oldalnyi iratanyag, amelyeknek egy része igen értékes lehet még a történettudomány számára.
  8. Újpestery Elemér (1987): Végállomás Lisszabon. Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában. Magvető. Budapest.
  9. Csáky István (1894–1941): Magyar diplomata, politikus. 1919-ben követségi attaséként lépett külügyi szolgálatába, a magyar delegáció titkáráként részt vett a párizsi béketárgyalásokon. 1921-től a vatikáni követség titkáráként dolgozott, majd 1923–1924-ben a Külügyminisztériumban teljesített hivatali szolgálatot. 1924-től 1926-ig a bukaresti követségen kapott beosztást, 1928-tól 1932-ig a Külügyminisztérium Sajtóosztályának helyettes vezetője, majd vezetője. 1933-tól a madridi és lisszaboni követségeket vezette ügyvivői rangban, 1935-ben visszatért a Külügyminisztériumba, ahol a miniszter kabinetjének vezetője lett. Megfigyelőként vett részt az 1938. szeptember 29–30-án tartott müncheni négyhatalmi értekezleten és az 1938. november 2-i első bécsi döntésen. Az 1938. decemberi időközi választáson az ózdi kerület képviselője lett, az 1939-i választáson Sopronban jutott mandátumhoz a Magyar Élet Pártja képviselőjeként. 1938. december 10-től haláláig az Imrédy-, majd a Teleki-kormányban külügyminiszter. Fontos szerepe volt az Antikomintern Paktumhoz való csatlakozásban (1939. január 23.), a második bécsi döntés előkészítésében (1940. augusztus 30.) és a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásban. (1940. november 20.). 1940. december 12-én Belgrádban ő írta alá a jugoszláv–magyar barátsági szerződést. A jugoszláviai tárgyalások alatt meghülésből következően súlyosbodott vesebetegsége, visszatért Budapestre, ahol 1941. január 27-én elhunyt.
  10. Csáky külügyminiszteri kinevezéséről lásd Gulyás László (2016): A Horthy korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek I. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937–1939. Attraktor. Máriabesnyő. 171–173. old.
  11. Ez volt az a levél, amelyben Barcza György leírta, hogy ha Magyarország átengedi területén a német csapatokat Jugoszlávia ellen, Nagy-Britannia megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, amennyiben pedig a magyar haderő katonai akciójára kerül sor, hadüzenettel kell számolni. A levél teljes szövegét lásd: A londoni magyar követ számjeltávirata a külügyminiszternek. 1941. április 2. In: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936–1945. V. kötet. (1982) Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig, 1940–1941. Szerk.: Juhász Gyula. Akadémiai. Budapest. 681. sz. 991–992. old.

12. Újpeéry (1982) 162. old.; Czettler Antal (1997): Teleki Pál és a magyar külpolitika, 1939–1941. Magvető. Budapest. 302. old.
13. SZ programpont: Államvezérkar felállításának terve. Szerző és dátum nélkül. Újpeéry Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
14. Uo.
15. Ennek az Államvezérkarnak semmi köze a Szálasi Ferenc által 1930-ban megírt tervhez.
16. SZ programpont: Igazságügyi feladatok; Közigazgatás újjászervezése; Ház tárgyalásainak gyorsítása. Szerző és dátum nélkül. Újpeéry Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
17. Uo.
18. Az altöttingi országgyűlésről és legitimitásának problémáiról lásd részletesen: Nyári Gábor (2013): Az altöttingi országgyűlés és zárandoklat eseményei és hatása a magyar emigrációra. In: Történelem és politika – Régen és ma. Szerk.: Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián. Heraldika Kiadó. Budapest. 101–120. old.
19. Dr. Tóth Zoltán József (2008): Teleki Pál alkotmánytervezete. In: A fordulat. Gróf Teleki Pál halála konferencia. Magyarok Világszövetsége. Budapest. 25–42. old. 26. old.
20. SZ programpont: Propagandaminisztérium; Kulturális feladatok; Határokon belül élő kisebbségek. Szerző és dátum nélkül. Újpeéry Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
21. SZ programpont: Határokon belül élő kisebbségek. Szerző és dátum nélkül. Újpeéry Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
22. Minisztertanácsi jegyzőkönyv. 1940. november 29. Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K27. Miniszterelnökség, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1866–1944) (1940. 11. 29.) 99R/110
23. A Nemzetpolitikai Szolgálat működéséről lásd bővebben: Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K29. Miniszterelnökség, Társadalompolitikai Osztály, 1938–1941.; Ismeretlen fejezetek Teleki Pál életéből. (2001) Szerk.: Vigh Károly. Századvég. Budapest.; Nyári (2015) 96–104. old.
24. Nyári (2015) 99–101. old.
25. Kárpátalja autonómiájának törvényjavaslata. Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K28. Miniszterelnökség, Nemzetiségi és kisebbségi osztály. 56. csomó, H) tétel: Kárpátalja. 2–14. Teleki Kárpátaljával kapcsolatos törekvéseit lásd. Gulyás László-Szávai Ferenc (2015): Egy régió visszaintegrálási kísérlete, avagy Kárpátalja a magyar állam keretei között, 1939. március 15.-1944. október 23. In: Fábrián Attila szerk. (2015): Otthon a Kárpát-medencében. Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015. Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kara. Sopron. 13-28. old.
26. Czettler (1997) 159. old.
27. Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok, 1918–1945. Nyiregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék – Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar. Nyiregyháza. 329. old.

28. SZ programpont: Iparpolitika; Mezőgazdasági termelés irányítása; Energiagazdálkodás; Nyersanyag-gazdálkodás; Piackutatás; Nagyipari termelés irányítása. Szerző és dátum nélkül. Újpesti Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
29. SZ programpont: Mezőgazdasági termelés irányítása. Szerző és dátum nélkül. Újpesti Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
30. Az 1940. december 12-én aláírt magyar–jugoszláv barátsági szerződésről és megkötésének céljairól lásd: Czettler (1997) 214–239. old.
31. Gyáriparosok Országos Szövetsége
32. SZ programpont: Kereskedelmi politika; Pénzügyi politika; Bankok és hitelintézetek. Szerző és dátum nélkül. Újpesti Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.
33. SZ programpont: Bankok és hitelintézetek. Szerző és dátum nélkül. Újpesti Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Források és publikált források

Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936–1945. V. kötet. (1982) Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig, 1940–1941. Szerk.: Juhász Gyula. Akadémiai. Budapest.

Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K28. Miniszterelnökség, Nemzetiségi és kisebbségi osztály. 56. csomó, H) tétel: Kárpátalja.

Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K29. Miniszterelnökség, Társadalompolitikai Osztály, 1938–1941.

Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K30. Miniszterelnökség, Tájékoztatási Osztály, 1939–1941.

Minisztertanácsi jegyzőkönyv. 1940. november 29. Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, K27. Miniszterelnökség, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1866–1944). 1940–1941.

SZ programpont. Újpesti Elemér külügyi titkár hagyatéka. A szerző birtokában.

Teleki Pál (2000): Válogatott politikai íráskorok és beszédek. Szerk.: Ablonczy Balázs. Osiris. Budapest.

Feldolgozások

Ablonczy Balázs (2005): Teleki Pál. Osiris. Budapest.

Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok, 1918–1945. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék – Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar. Nyíregyháza.

Czettler Antal (1997): Teleki Pál és a magyar külpolitika, 1939–1941. Magvető, Budapest.

Dr. Tóth Zoltán József (2008): Teleki Pál alkotmánytervezete. In: A fordulat. Gróf Teleki Pál halála konferencia. Magyarok Világszövetsége. Budapest. 25–42. old.

Fodor Ferenc (2001): Teleki Pál. Mike és Társa Antikvárium. Budapest.

Gulyás László-Szávai Ferenc (2015): Egy régió visszaintegrálási kísérlete, avagy Kárpátalja a magyar állam keretei között, 1939. március 15.-1944. október 23. In: Fábíán Attila szerk. (2015): Otthon a Kárpát-medencében. Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015. Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kara. Sopron. 13-28. old.

Gulyás László (2016): A Horty korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937-1939. Attraktor. Máriabesnyő.

Juhász Gyula (1964): A Teleki-kormány külpolitikája, 1939–1941. Akadémiai. Budapest.

Macartney, Carlile Aylmer (2006): Október tizenötödike. I. kötet. Gede Testvérek. Budapest.

Nyári Gábor (2013): Az altöttingi országgyűlés és zarándoklat eseményei és hatása a magyar emigrációra. In: Történelem és politika – Régen és ma. Szerk.: Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián. Heraldika Kiadó. Budapest. 101–120. old.

Nyári Gábor (2015): A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939–1941. Kairosz. Piliscsaba – Budapest.

Pál Zsombor Szabolcs (2012): A recepção de Salazar e do seu regime na Hungria entre os meados dos anos trinta e o fim da II Guerra Mundial (Salazar és a salazari rendszer recepciója Magyarországon a harmincas évek közepe és a II. világháború vége közötti időszakban). In: Andreeva, Yana (szerk.): Diálogos com a Lusofonia. Atas das Segundas Jornadas de de Língua Portuguesa e Culturas Lusófonas da Europa Central e de Leste. Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski. Szófia. 81–90. old.

Pál Zsombor Szabolcs (2011): A Salazarizmus recepciója Magyarországon. Szakdolgozat. ELTE–BTK. Budapest.

Strausz Péter (2010): Korporáció vagy hivatásrend? Az érdekképviseleti rendszer átalakításának a kísérlete Európában és Magyarországon, 1926–1940. Múltunk. 2010/1. szám. 83–112. old.

Szalai Miklós (2002): Újrendiség és korporativizmus a magyar politikai gondolkodásban (1931–1944). Múltunk. 2002/1. szám. 52–105. old.

Újpeéry Elemér (1987): Végállomás Lisszabon. Hét év a magyar királyi külügy szolgáltatásban. Magvető. Budapest.

Vigh Károly szerk. (2001): Ismeretlen fejezetek Teleki Pál életéből. Századvég. Budapest.